

Wolfgang Schuhmacher, VERBRAUCHER UND RECHT IN HISTORISCHE SICHT WIEN 1981. Verlag der Oesterreichischen Staatsdruckerei p. 135

Писац је књигу поделио у седам неједнаких делова. Највише простора је дато излагању о деветнаестом веку и времену пре Првог светског рата, које Шумахер сматра преломним у развоју потрошачке заштите у Аустрији. Претходне главе су посвећене развоју градова, почетку масовне производње у њима и постанку цехова. Основни циљ цеховског удруживања било је обезбеђење положаја на тржишту поједином мајстору. Та удружења су, међутим, посредно пружала заштиту и потрошачима, будући да су надзирала квалитет робе, дозвољавала својим члановима само наплату правичне цене, рачунате према производним трошковима, а забрањивала су препродају и рад накупаца.

Почев од 16. века шире се у немачким земљама мануфактуре, које погоршавају положај потрошача. Да би се овима пружила заштита предузет је низ мера, од којих су се само неке показале успешним. Држава позног средњег века је уложила напор да на тржишту обезбеди квалитет производа, затим да максимира цене најважнијих добара, као и да управним мерама спречи накупце да повећавају цене робе. Развитак капитализма је условио продор схватања о слободи занимања и привредној утакмици. Писац ће истаћи да су обе ове установе допринеле заштити потрошача у позном средњем веку. Важније измене прописа о занатима су у Аустрији почеле 1689. г. Тај процес је настављен и 1706. г. је *Renovatio privilegiorum* дозволила и земљораднику да постане занатлија. Цеховско удруживање је престало да буде обавезно и у Бечу је 1734. г. од укупно 7809 мајстора, само 2640 припадало цеховима. То је питање уредио Основни закон о немачком занатству из 1731. г. који је у Аустрији, као земаљски закон, уведен у правни живот 1732. г. Он ће више од једног века представљати основу аустријског законодавства у материји коју уређује. Закон је задржао цехове

као установу, али им је забранио ограничење броја мајстора, као и броја калфи код једног мајстора. Поред тога, мајсторски испит је био подвргнут правилима, а било је забрањено и монополско одређивање цена. Политика привредне реформе и либерализовање заната наставило се и за владе Марије Терезије и Јосифа II.

Деветнаести век који ће донети прекретницу у заштити потрошача, почео је и у Аустрији идејама либералног капитализма. За њихову слику писац ће узети мисао славног Цајлера, које у коментару аустријског Грађанског законика каже да „суд није у служби благостања”, већ да му је задатак да „свакоме, без обзира на сталешке и имовинске разлике, пресуди право”. Друштвени развитак ће, међутим, оспорити нека од основних начела либерализма. Аустријски капитализам се развијао спорије од западноевропског, али је довео до, у основи, истих кретања у друштву. Дошло је до пораста радиности и масовне производње, као и до напуштања села и пољопривреде. Тај се процес лагано одвијао и још 1910. г. пољопривредом се бавило 53% запослених у Аустрији. Кодификација трговачког права у немачким земљама, са почетка шездесетих година прошлог века, још увек није обраћала пажњу на заштиту потрошача. Писац наводи да је заштита потрошача у Аустрији у деветнаестом веку почела да се развија на иницијативу самих потрошача. На предстражи је био управо најсиромашнији и најугроженији део потрошачког круга. Тако је 1856. г. у Доњој Аустрији основан Узајамни потпорни савез фабричких радника. Покрет за оснивањем потрошачких друштава је настављен и 1865. г. било их је, у аустријском делу царства, 24, а до 1913. г. та ће бројка нарасти на 1469.

Аустријска привреда је била захваћена депресијом између 1873. и 1896. г. Привредна криза је убрзала процес концепције капитала. Појава великог броја картела захтевала је законодавчево мешање и нацрт аустријског закона о картелама из 1894. г. који је био први у Европи. У другим законодавним областима Аустрија је заостајала. Писац ће приметити да су развијене европске државе већ дуго имале законе о животним намирницама, када се Аустрија спремала да такав закон донесе. Доношење Закона о животним намирницама 1896. г. означава почетак модерног законодавства о заштити потрошача. Тај закон је урађен по страним узорима и радништву није пружио добру заштиту. Ипак, он је донео неке новине, као нпр. тзв. „заштиту потрошача од себе самог”: продавац робе са маном морао је да упозори купца на недостатак и није могао да се ослободи ове обавезе, чак и ако је недостатак био очигледан”. Године 1896. донет је и Закон о оброчном плаћању. Тај закон је, како писац

истиче, делимично ограничио начело слободе уговарања, начелом заштите потрошача. он је предвиђао „заштиту кушца од себе самог” јер је по чл. 4. став 1. тога закона купац могао да се позива на прекомерно оштећење чак и онда „када је знао праву вредност робе или када је изјавио да ће ствар преузети по ванредној цени из нарочите наклоности”.

Развитак заштите потрошача настављен је у Аустрији у првој половини двадесетог века. У скици тога развитка коју писац даје, најважнија су питања картела одређења цена, промета животних намирница, оброчне отплате и уређења привредне утакмице. Посебну пажњу ће писац обратити покушају оснивања Потрошачке коморе, чији би задатак био заступање потрошачког интереса у снабдевању најважнијим производима, надзор над образовањем цена, као и инспекција и примена технике и науке у корист потрошача. Проблем ове замисли представљало је демократско представништво у комори, јер су у широком смислу речи, сви људи потрошачи, чак и предузетници. Зато је предлагано стварање потрошачких удружења која би била чланови коморе. Овај предлог, чији су носиоци били социјалдемократи, пропао је 1920. г. са изласком његових протагониста из коалиционе владе. Доције грађанске владе нису износиле такав предлог.

О раздобљу између 1938. и 1945. г. писац ће навести само две чињенице да је, уместо аустријског, проглашено важење немачког Трговинског законика и да је уведен немачки закон о рабату. За приказ овог последњег писац ће узети његов чл. 6. који забрањује одобрење готовинског попуста неким облицима појединачне трговине, као нпр. робним кућама и потрошачким удружењима. То је била нацистичка норма чији је циљ био да погоди „јеврејске робне куће и политички лево настројена потрошачка удружења”.

Аустријско право је, после 1945. г., наставило развитак модерне потрошачке заштите. Једну од најзначајнијих новина представља оснивање Паритетне комисије, новелом Закона о ценама од 21. маја 1958. г. Главни задатак комисије је надзирање цена. У комисију улазе представници индустријске и земљорадничке коморе, аустријске радничке скупштине и Савеза синдиката, као и заинтересовани предузећа. Значај и улога комисије непрестано су расли. Њена овлашћења су се односила у почетку само на случај повишења цена у читавој бранши или предузетничкој групи која има владајући утицај на тржиште, да би доцније била проширена и на случај када таквог утицаја нема. Године 1961. донет је нов Закон о оброчном плаћању, који је модернизовао кредитне односе: уместо непосредног одобравања кредита купцу од стране продавца, све више се прелази

на финансирање купца од стране банака. Писац истиче да поменути закон има пионирску улогу у упоредном праву, утолико што забрањује менично обезбеђење купчевог кредита. Године 1979. донет је и посебан Закон о заштити потрошача, који једним делом ствара ново, посебно приватно право потрошачких уговора, а другим делом новелира поједине законе, као нпр. Грађански законик, Трговински законик, Закон о грађанском поступку и Закон о извршењу. Закон о заштити потрошача се заснива на учењу о ограниченој трговачкој пословној способности потрошача и представља, по пишчевом мњењу, завршну тачку у области приватно-правне заштите потрошача.

Драгољуб М. Поповић